

Cudrios sjøbod er til venstre i bildet og «RS 2 Langesund» ligger fortoyed ved den gamle tollstasjonen St. Helena utenfor tollpakket som disponeres av kystlaget.

Mange jern i ilden i

Langesundsfjorden kystlag

Det er torsdag morgen og bordene dekkes i Langesund. Medlemmene i kystlaget samles for første gang til frokost på lang tid. Koronapandemien har satt grenser for samvær i snart halvannet år, men nå er tida inne.

Etter halvannet år med begrensninger på grunn av pandemien, kan medlemmene samles rundt frokostbordet igjen.

Tone Anker speider utover sundet etter båttrafikk med bestefarens langkikkert.

Leder i Langesundsfjorden kystlag, Jan-Olav Kvitnes, kan fortelle at torsdager med frokost er et fast tilbud til medlemmene før de setter i gang med alle gjøremål. Etter snart 20 år har laget mange jern i ilden og store ambisjoner for framtida.

Den lille byen er i dag administrasjonssenter for Bamble kommune. Strategisk plassert ved innseilingen til Frierfjorden og dermed Telemarks-vassdraget, har den en rik maritim historie. Langesund ble tollsted allerede i 1570 og var en periode den største utførselshavnen for trelast i Norge. Skipsbygging og sjøfart ble seinere de viktigste næringene.

Lostjenesten var svært viktig for sjøfarten i området. Så tidlig som på

1500-tallet var det loser med kongelig sertifikat i de nære områdene på Stråholmen, Jomfruland og i Helgeroa. For å komme inn til Langesund og videre opp i fjorden til byene Skien og Porsgrunn, var de fremmede skipskapteinene helt avhengige av en kjentmann. For større fartøy var det svært utfordrende å komme opp strømmen til Porsgrunn. En rekke med varpefester ble benyttet.

Skipsfører Christian Høy fra Langesund skrev i sin bok «Vinden er en lunefull venn» at man ved god bøl kunne seile fra England til Langesund på tre døgn, mens det fra Langesund til Skien kunne ta tre uker.

– Denne brukte bestefar når han speidet utover havet etter skuter, forteller Tone Anker.

Den gamle tollstasjonen på St. Helena framstår slik den var da den var i drift fram til 1962.

Hun kan stolt demonstrere hvordan bestefarens loskikkert ble benyttet. Tone er en av ildsjelene i kystlaget som arbeider med driften av museene. I underetasjen i Cudrios sjøbod er det rigget til en separat utstilling i anledning lostjenestens 300-årsjubileum. Cudrio var en av eierne til denne sjøboden, som ble bygd tidlig på 1700-tallet. Her kan publikum studere noen av eiendelene til den berømte losen Ulabrand. Den lokale sjømannsforeningen, som for øvrig er medarrangør, var framsynte da familien til losen fra Ula ville selge på 1950-tallet. Her finner publikum Ulabrands skrivepult, lossedlene hans, en lur og en langkikkert. Når kystlaget inviterer til sin årvisse kystkulturuke i september, er temaet «Det norske losvesenet – veiviser på havet i 300 år».

– Det var planer om rivning av denne boden, kan Dag Holmer opplyse. Han har vært med på oppbygging og drift av det som ble et lokalt museum med hovedfokus på kystkultur. Museet åpnet som en del av Bamble Museum i 1986.

– Etter museumsreformen for noen år siden ble museet innlemmet i Telemark Museum, men nå står det på

egne bein med kystlaget som driftsapparat. Det er Bamble kommune som eier bygningen og samlingene.

– I sommer har det vært mye besøk. Erfaringen er at de besøkende vil se på ordentlige ting og ikke skjerner. Når museet har fått gjenstander inn, er det ofte etter mange års lagring på loft eller i sjøboder. Fiskeredskapene i utstillingene er i god stand. En utstilling viser bilder og redskaper fra isfrakten som var svært stor i distriktet. Den siste frakten til England gikk i 1959.

Langøya og Langøytangen fyrstasjon

Ei snekke setter kursen for båtbyggeriet på den andre siden av sundet. Den er godt lastet med materialer. Ute på Langøya bygger noen medlemmer et skur for lagring og formidling av småbåter. Bygget settes opp i tilknytning til båtbyggeriet som laget har overtatt.

Langøya danner sundet som har gitt byen Langesund sitt navn. Øya strekker seg 2,9 kilometer fra nord til sør og ligger bare et steinkast fra fastlandet. Den vakre øya ble gitt som testamentarisk gave og naturpark

Ingvard Bugtene viser stolt fram et av klenodiene i motorsamlingen, en Alpha fra 1898.

for befolkningen av Lorens Severin Scougaard i 1947. Øyas intakte kystkulturlandskap og store artsmangfold medførte at den ble fredet som landskapsvernområde i 2006.

Båtbygger Georg Mustad forpaktet hovedgården. Da Scougaard testamenterte øya til kommunen, var det en klausul om at Mustad skulle få ha tilhold i «båtbyggerbua» så lenge han ønsket. De siste åra drev Mustad bare med vedlikehold og opplag. Da kystlaget overtok båtbyggeriet, var han rådgiver. Stedet skulle settes i stand slik det var da han drev.

– Det er i grunnen ganske fint å tenke på – at verkstedet mitt skal bli et slags utstillingsvindu for en gammel, kystnær håndverkstradisjon, nemlig de små båtbyggeriene som levde av å bygge sjekter, prammer og kogger, uttalte Mustad.

Båtbyggeriet blir i dag benyttet til restaurering og reparasjoner av bevaringsverdige trebåter. Målet er å holde kurs i å bygge pram eller spissbåt.

Ved overtakelse var det stort forfall med lekkasje i taket og råtne kledninger og vinduer. Etter flere år med reparasjoner og vedlikehold er verkstedet nå klart med verktøy og utstyr,

Båtbyggeriet på Langøya er satt i stand slik at det kan bygges og vedlikeholdes båter der.

slik det var da Georg Mustad bygde båter der. Kystlaget er nå leietakere av Bamble kommune.

Kystled på Langøytangen

I 2005 startet Langesundsfjorden kystled på Langøytangen fyr. Kystlaget har en brukeravtale med Kystverket og Direktoratet for naturforvaltning, sammen med Grenland Dykkerklubb og Grenland Havn IKS. Disse gruppene har felles dugnader og årsmøte. De tar ansvaret for rydding av strender og vedlikehold av bygningene. Kystlaget disponerer fymesterboligene til sitt kystledstilbud. Fra i høst blir også fyrbygget en del av kystleden.

Langøytangen fyrstasjon ble opprettet i 1839 for å sikre innseilingen til havnene i Grenland. Selve fyrlykten er samlokalisert med fymesterboligen. En ny bolig sto klar i 1939, hundre år etter etableringen.

– Dette er et populært arbeidssted! Når vi har matpause, kan vi sette oss i sørveggen og ha utsikt til havs utover Langesundsbukta. Vi er en fast gjeng som reiser ut til øya hele året, sier Svein Erik Nilsen. Han forteller at de bruker en trekogg til overfarten,

den ble bygd av Mustad. Plastjollene er ubrukelige vinterstid når de blir såpeglatte.

– Alle bygninger på fyrstasjonen er kledd med eternittplater. Mye av interiøret i fyrbygningene er intakt. Anlegget er ikke fredet, men arbeidene gjennomføres med ønske om å bevare mest mulig. De gamle panelene er det ikke mulig å få tak i lenger, forteller han.

Nå arbeides det med å få i gang stasjonærmotorene i maskinhuset. Brukere av kystledtilbudet kan legge til ved gjestebrygga også med egen båt. Langesundsfjorden kystlag driver booking av kystled selv. Sesongen varer til oktober, men fra 2022 satser de på helårsdrift.

«RS 2 Langesund»

I 1892 bestilte Langesund Kreds av Norsk Selskab til Skibbrudnes Redning landets første redningsskøyte fra Porsgrund Baadbyggeri. Det var enker etter omkomne fiskere som satte i gang pengeinnsamlingen. I en storm hadde losskøyter av Archer-typen reddet fiskere på Langesundsbukta. Etter 20 år med redningstjeneste i det værharde farvannet utenfor Langesund, ble skøyta overtatt av Sjøkartverket. Da hadde hun assistert 3604 båter og berget 102 personer fra «den visse død». Siden skulle den havne i private hender, både som fiskefartøy og som lystbåt.

Skøyta eies i dag av et sameie med blant annet en bank, et kranfirma, havnevesenet, kommunen og kystla-

Langesund kystlag

Langesundsfjorden kystlag fikk Forbundet KYSTENs kystlagspris for 2013 for sitt utmerkede arbeid i eget lokalmiljø. I begrunnelsen het det at de har et imponerende aktivitetsnivå og tar vare på en rekke viktige kulturminner på land og på vann. De drifter RS2 «Langesund», Langøytangen fyr og tollpakkboden fra 1740, Langøya båtbyggeri og har en omfattende motorsamling. De arrangerer også Kystkulturuka i september hvert år. Alle åttendeklassene i kommunen får komme på besøk for å lære om kystkultur og være med på tur med redningsskøyta. Fra 2017 har kystlaget satset på ungdomsarbeid. De utvider stadig sitt virkeområde og har nå 223 medlemmer.

Dugnadsgjengen er godt i gang med å reise småbåtlageret til kystlaget.

Leder i Langesundsfjorden kystlag, Jan-Olav Kvitnes, er stolt over resultatet. Arbeidsbenken til båtbyggeren framstår slik den gjorde da Mustad jobba der.

Losvirksomhet

Losser med kongelig sertifikat fantes i disse farvannene allerede fra 1500-tallet. Fortsatt er losene svært viktige for kysttrafikken her. I 2020 var det 3847 lospliktige seilaser som ble løst med los, til sammenlikning hadde Oslo havn 1322 losoppdrag, mens Drammen hadde 591. Skipene var hovedsakelig stykkgodsskip, gasstankere og kjemikalietankere, de fleste av dem mellom 70 og 150 meter. Det største skipet i 2020 var «Freesia Seaways» med 229,8 meter. Herøya, Rafnes og Brevik er viktige destinasjoner for skipene som tar los, ifølge Alexander Frostis, seniorrådgiver i Transportplanlegging og mobilitet i Kystverket.

get. Et eget arbeidslag i Langesundsfjorden kystlag driver skøyta og står for vedlikehold. I løpet av en sommer gjennomføres rundt 50 turer med «RS 2 Langesund».

Motorsamling

– Dette må være en av de eldste båtmotorene i Norge, sier Ingvard Bugtene. Han er en av entusiastene i Langesund som jobber med lagets motorsamling. Alpha-motoren skal være produsert så tidlig som i 1898. Et medlem i kystlaget donerte den etter å ha gravd den fram fra buskene på familiegården på trøndelagskysten.

– Den var en livsfarlig båtmotor, med helt åpent veivhus, forteller han. Den ble etter noen år satt på land og benyttet som stasjonærmotor. Den var et vrak, men etter at verkstedlaget gjorde en stor jobb på den, kan den startes igjen. Det skjer et par ganger i året.

– Her kommer folk med et vrak av en motor, og vi klarer ikke å ligge unna. To-tre uker etter så er motoren i gang, og vi tar vare på den. Her er det «klenodier» fra små lokale produsenter.

– Denne må du se, sier Oddvar Sørensen. Den er en av fire kjente gjenværende utenbordsmotorer fra produsenten Pors. Det sies at det ble bygd mellom 15 og 20 motorer, alle i magnesium.

– Det var kort vei til Norsk Hydro og magnesiumfabrikken på Herøya for produsenten, ler de. Men, suksessen uteble da så godt som alle tæret opp da de kom i kontakt med sjøvann!

– Denne motoren er unntaket. Den ble bare benytta bakpå en pram i ferskvann.

Totalt er det mer enn 70 innen- og utenbordsmotorer i samlingen.

Tollpakkboden, St. Helena og Tollboden

Kystlaget har sine lokaler i Tollpakkboden, Tollboden og på St. Helena. Her er det klubblokale med kjøkken

og møte- og festlokale. Tollvakthuset har tilnavnet St. Helena der det ligger «isolert» fra land på en liten holme. Her er det en utstilling som viser innredningen slik det var da vaktuset var i drift. Langesund tollsted ble lagt ned i 1962.

Leder i laget, Jan-Olav Kvitnes, er spent på om ungdommene møter opp igjen etter avbruddet med korona. Kystlaget etablerte en egen ungdomsgruppe i 2017. Den har rekruttert ungdom i alderen 14 til 20 år fra sjøspeiderne og speideren. De har vært på tokt med redningsskøyta, overnattet på fyret og er aktive når strender skal ryddes. Flere av lagets 14 småbåter blir flittig benyttet. Nå skal en gammel ti fots With restaureres.

Alle skoleelever i Bamble kommune er inntatt i kystlaget i åttende klasse. En tur ut på fjorden med redningsskøyta er et populært tilbud. Tolv elever kan være med av gangen.

En omfattende registrering av varperinger har blitt gjennomført langs leia inn til Brevik som et ledd i kystlagets bidrag til Forbundet KYSTENs kampanje «Adopter et kulturminne». Noen av varperingene er 300 år gamle. De har blitt fotografert og beskrevet, samt at det er skrevet en artikkel om bruken. Tåkeklokka og fyrlykta på Figgeskjær er også viet oppmerksomhet. Tåkeklokker eller klokketårn var navigasjonshjelpemidler som ble brukt fra midten av 1800-tallet til den siste ble nedlagt i 1987. Tåkeklokker ble bare brukt i innelukket farvann der sjøbraket ikke overdøvet klokkeslagene. Klokkene ble hengt fast og ubevegelig, og kunne veie mellom 500 og 700 kg. Hammeren ble satt i bevegelse av et urverk med lodd som måtte sveives opp eller heises opp.

Kystlagets neste prosjekt er et nottørke på Langøya som skal settes i stand etter mange år med forfall. Tidligere måtte man tørke fiske-redskapen, nota, for å unngå at den råtnet. Da var alt tauverk i naturfiber.

– Vi må kjenne vår plass og jobbe for å posisjonere oss, sier leder Kvitnes.

Da det nye fylket Vestfold og Telemark sendte sitt forslag til en strategisk kulturplan ut på høring, var ikke kystkultur eller fartøyvern nevnt med et eneste ord. Etter å ha kontaktet lederne i alle fylkets seks kystlag, kunne de levere en felles uttalelse til fylket.

Bamble kommune er en viktig og god samarbeidspartner for kystlaget. På kommunens liste over strategier og tiltak er dette første punkt: «Utarbeide en tydelig profil som bostedskommune, og styrke kommunens

kystkulturidentitet». Etableringen av «Kystkulturkvartalet» i Langesund er et virkemiddel for å arbeide med denne strategien. Grenland Havn og lokalt næringsliv er også viktig for arbeidet.

– Vi ble kåret til det beste kystlaget i 2013 av Forbundet KYSTEN. Nå har vi fått enda flere områder vi jobber med, og medlemmene stiller opp, sier Kvitnes.

Det er et imponerende kystlag som skal feire 20 år i januar 2022. |

Dugnadsgjengen på Langøytangen fyrstasjon har lunsjpause med havutsikt.

Dugnadsgjengen med kurs for Langøya godt lastet med materialer. Foto: Jan-Olav Kvitnes.